

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ «ПРАВА ЛЮДИНИ» ТА «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Розглянуто поняття «права людини» та «національна безпека» як фундаментальні правові категорії, які мають визначальне значення для сучасного конституційного ладу, формування державної політики, міжнародного позиціонування країни. З'ясовано, що в умовах постійної трансформації безпекових викликів, зокрема повномасштабної війни, гібридних загроз, інформаційного тиску, внутрішньої політичної напруги, осмислення взаємозалежності прав людини та національної безпеки набуває не лише академічного, а й безпосередньо практичного значення. Зроблено висновок, що для правозастосовної практики XXI століття недостатньо лише володіння чіткими дефініціями понять «права людини» та «національна безпека» – ключовим є розуміння їхньої взаємної обумовленості, потенційного конфлікту, а також способів їх гармонізації в межах єдиної державної політики.

Ключові слова: права людини, національна безпека, правова наука, правова категорія, державотворення, європейська інтеграція України, європейські стандарти, баланс інтересів, безпекова політика.

Horai Oleg. The interrelationship between the concepts of “human rights” and “national security”: constitutional and legal substitution

The concepts of «human rights» and «national security» are considered as fundamental legal categories that are of decisive importance for the modern constitutional order, the formation of state policy, and the international positioning of the country. It is found that in the conditions of constant transformation of security challenges, in particular full-scale war, hybrid threats, information pressure, internal political tension, understanding the interdependence of human rights and national security acquires not only academic, but also directly practical significance. It is concluded that for the law enforcement practice of the 21-st century, it is not enough to have clear definitions of the concepts of «human rights» and «national security» – the key

is to understand their mutual conditionality, potential conflict, as well as ways of harmonizing them within the framework of a single state policy.

Key words: *human rights, national security, legal science, legal category, state formation, European integration of Ukraine, European standards, balance of interests, security policy.*

Актуальність теми. У сучасних умовах державотворення в Україні та міжнародної нестабільності, викликаній зовнішніми агресивними факторами і внутрішніми трансформаційними процесами, проблема гармонізації прав людини та забезпечення національної безпеки набуває особливого значення. Повномасштабна війна, гібридні загрози, інформаційна дестабілізація, технологічні виклики радикально змінили підходи до реалізації базових прав і свобод, вимагаючи одночасно зміцнення безпеки і збереження демократичних засад.

В умовах постійного балансування між потребами безпеки та необхідністю збереження прав людини ключовим стає не лише регулювання цих сфер, а й їх теоретичне та методологічне переосмислення. Недостатньо лише констатувати наявність колізій між безпековими повноваженнями держави та свободами громадян – необхідно зрозуміти природу цієї взаємозалежності та закласти інтелектуальні засади для правомірного, легітимного й ефективного го правозастосування.

Незважаючи на окремі дослідження у сфері національної безпеки та прав людини, в українській правовій науці досі не сформовано цілісної категоріальної моделі, що дозволила б системно описати й дослідити взаємозв'язок цих понять. Наявна теоретична фрагментарність унеможливорює формування єдиної політики безпеки, орієнтованої на людину як центральну цінність.

Зважаючи на те, що інтеграція європейських стандартів у сфері прав людини та безпеки є стратегічним курсом України, дослідження на теоретико-методологічному рівні співвідношення понять «права людини» та «національна безпека» є не лише науковим, а й практичним завданням. Воно необхідне насамперед для розробки ефективної моделі законодавчого забезпечення, організаційної структури органів безпеки, а також для зміцнення довіри суспільства до інститутів влади.

Огляд останніх досліджень. Проблематика співвідношення прав людини та національної безпеки є предметом інтенсивного осмислення в межах української правової науки. Йдеться про праці таких авторів, як С. Головатий, П. Євграфов, М. Козюбра, П. Рабінювич, О. Скакун, В. Тацій, В. Тихий, М. Хавронюк, С. Шевчук. Дослідники наголошують на тому, що права людини становлять системний і динамічний елемент сучасного правопорядку, що має інтегруватися в національну безпекову політику на рівні базових цінностей і орієнтирів державної влади. Спостерігається поступ до системного бачення категорій «права людини» та «національна безпека» як взаємопов'язаних і взаємообумовлених. Разом із тим існує потреба у подальшій інституційній інтеграції норм прав людини в механізми реалізації національної безпеки, з урахуванням філософських, конституційних та міжнародно-правових підходів.

Мета статті полягає у тому, щоб визначити теоретико-методологічні засади дослідження понять «права людини» та «національна безпека» як фундаментальних правових категорій, що перебувають у складній взаємодії в умовах демократичної, правової держави. Зокрема, дослідження спрямоване на уточнення змісту та змістовного наповнення цих понять у сучасній правовій науці; виявлення філософських, конституційних і нормативно-практичних підходів до їх розуміння; аналіз наявних моделей співвідношення прав людини та безпекових потреб держави в національному та міжнародному вимірах; обґрунтування можливості гармонізації зазначених категорій у межах правозастосовної політики України; формування наукової бази для подальших досліджень щодо інтеграції правозахисних стандартів у механізми державного управління безпекою. У межах поставленої мети особливу увагу приділено проблематиці балансу між реалізацією особистих прав і конституційною легітимністю державних обмежень у контексті забезпечення національної безпеки. Це дає змогу по-новому осмислити роль прав людини у формуванні сучасної парадигми безпеки.

Виклад основних положень. У ХХІ столітті питання захисту прав людини та забезпечення національної безпеки стало однією з головних дилем правової держави. Обидві категорії – «права людини» та «національна безпека» – мають фундаментальне значення

для розуміння цілей і меж державної влади, а їх співвідношення визначає не лише правову політику, а й базові орієнтири розвитку суспільства. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах гібридної війни, агресії проти України, пандемічної кризи та реформування системи державного управління.

Наукова розробка понять «права людини» та «національна безпека» протягом останніх десятиліть значно активізувалася. З одного боку, зростає потреба в нормативному закріпленні й гарантуванні основних свобод; з іншого – держава змушена розробляти ефективні механізми протидії загрозам, які вимагають правових обмежень. Це породжує серйозні питання щодо меж допустимості втручання у права людини, принципу пропорційності, правової визначеності та легітимності обмежувальних заходів.

З точки зору позитивістської доктрини, права людини – це юридично закріплені в Конституції, законах і міжнародних договорах норми, які забезпечують свободу і рівність особи перед законом. У такому контексті вони стають не лише декларативними принципами, а й конкретними правовими гарантіями, реалізація яких потребує функціонального механізму. Наприклад, стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю.

П. Рабінович у своїй праці акцентує на тому, що поняття прав людини є складною структурною категорією, яка охоплює як суб'єктивні можливості особи, так і обов'язок держави їх забезпечити [1]. Автор розрізняє негативні (свобода від втручання) та позитивні (право на активну допомогу від держави) аспекти реалізації прав, що має важливе значення у правозастосовній практиці.

У межах сучасної української доктрини права людини не зводяться лише до юридичних конструкцій, а набувають рис системної правової ідеї, яка формує ядро конституційного ладу. Відповідно права людини є одночасно філософським орієнтиром, політико-правовим ідеалом та правовою нормою, і саме в їх гармонізації полягає завдання конституціоналізму.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що поняття «права людини» є багатовимірним і не може бути зведене до єдиного визначення. Його розуміння вимагає міждисциплінарного підходу, який поєднує юридичну, етичну, політичну та соціальну складо-

ві. Це стає особливо актуальним у контексті співвідношення прав людини з іншими базовими категоріями, зокрема з категорією «національна безпека».

Категорія «національна безпека» є однією з найскладніших і водночас ключових у правовому, політичному та управлінському дискурсі. Її зміст охоплює широкий спектр загроз та відповідних дій держави, спрямованих на їх попередження, локалізацію або нейтралізацію. З погляду правової науки, національна безпека є системою юридично встановлених умов, за яких держава здатна гарантувати збереження конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян навіть у кризових обставинах.

Юридичне закріплення поняття національної безпеки міститься, зокрема, в Конституції України (стаття 17), де вказано, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України є справою всього Українського народу». Водночас практика застосування надзвичайних інструментів, таких, як введення надзвичайного або воєнного стану, регулюється спеціальними законами, які створюють умови для тимчасового обмеження деяких прав і свобод заради захисту загального інтересу [2].

Особливістю поняття національної безпеки є його міжгалузевий характер. Безпека виступає не лише як компетенція силових органів, а й як комплексна політика, що охоплює правову, інформаційну, економічну, екологічну, гуманітарну та соціальну сфери. Такий підхід відповідає сучасним викликам, які нерідко мають не лише воєнний чи терористичний, а й гібридний, інформаційний або кібернетичний характер.

Теоретично поняття безпеки є похідним від первинних цінностей, таких, як життя, свобода, правопорядок і суверенітет. Тому національна безпека завжди функціонує в полі напруги між колективним добробутом та індивідуальними правами. Це підтверджує і судова практика. Наприклад, Конституційний Суд України у рішенні № 2-рп/2016 визнав, що забезпечення безпеки не може використовуватись як привід для ігнорування принципу верховенства права та обмеження прав поза межами, визначеними Конституцією [3].

У науковому середовищі зростає розуміння того, що безпека не повинна бути виправданням правової сваволі. Навпаки, ефек-

тивна безпека має бути правовою за своєю суттю. П. Рабінович наголошує, що державні дії в безпековій сфері мають реалізовуватися через правові процедури, бути публічними, пропорційними та заснованими на законах, що відповідають стандартам міжнародного права [4].

Таким чином, національна безпека – це не лише оборонна стратегія чи політичний ресурс держави, а й вивірена правова категорія, що потребує постійного перегляду і корекції відповідно до змінюваних викликів. Її розуміння має включати гуманітарно-правову оптику, де безпека держави розглядається не всупереч, а на основі та заради прав людини.

На теоретичному рівні права людини та національна безпека можуть розглядатися як цінності, що перебувають у постійному конфлікті або навпаки, – як взаємодоповнюючі компоненти правової держави. Конфліктність проявляється в тому, що заходи безпеки часто передбачають обмеження певних свобод: свободи пересування, висловлення поглядів, приватності, зібрань. Це особливо актуально в умовах надзвичайного стану, антитерористичних операцій, епідеміологічних загроз, збройного конфлікту. В таких обставинах держава прагне до максимальної мобілізації своїх ресурсів, часто на шкоду індивідуальним правам, що породжує ризик легітимації авторитарних практик.

Водночас комплементарний підхід наголошує на тому, що ці дві категорії не є взаємовиключними. Без забезпечення базової безпеки не може бути й реального захисту прав людини, адже у стані правового хаосу, агресії або терористичної загрози сама можливість реалізації прав стає нереалізованою. Як слушно зазначає Т.Р.С. Аллан, безпека та верховенство права є основою ліберальної демократії, і саме права людини забезпечують правову межу, за яку держава не повинна виходити навіть у критичних обставинах [5].

Таким чином, аналіз конфлікту і взаємодоповнення дозволяє побачити не лише напругу між цими цінностями, а й необхідність у правовій інтеграції, що забезпечує динамічну рівновагу між потребами захисту держави і недоторканністю людської гідності.

Міжнародна правова практика виробила низку механізмів для збалансування прав людини та безпеки. Один із ключових підходів – принцип пропорційності, який передбачає, що втручання в права людини допускається лише у випадках крайньої необхідно-

сті, коли мета є легітимною, а засоби – найменш обмежувальними. Цей принцип закріплений у більшості європейських правових систем, а також у прецедентах ЄСПЛ.

Наприклад, у країнах Європейського Союзу застосовується модель «трирівневого тесту» «*legitimacy – suitability – necessity*», яка вимагає, щоб держава мала законну мету для обмеження, використовувала придатні засоби, доводила, що менш обмежувальні альтернативи недоцільні або неможливі. У США застосовується тест «жорсткого контролю» – «*strict scrutiny*» для обмеження фундаментальних прав: уряд повинен довести, що обмеження необхідне для досягнення винятково важливої мети і є максимально вузько спрямованим.

Український досвід демонструє як позитивні спроби запровадження подібних стандартів, так і практичні труднощі. Так, під час введення надзвичайного стану або обмежень через COVID-19 (Закон України № 540-IX від 30.03.2020) держава вводила масштабні обмеження, однак питання правової визначеності, доступу до правосуддя та перегляду обмежень не завжди були належним чином реалізовані [6]. Конституційний Суд України у рішенні № 2-рп/2016 зробив важливий крок до унормування принципу пропорційності, визначивши його складовою верховенства права [7].

Це свідчить про поступову еволюцію українського підходу від формального до змістовного балансу між правами та безпекою, що потребує подальшого методологічного та інституційного розвитку.

Європейський суд з прав людини є провідною інституцією, яка сформувала високі стандарти допустимого обмеження прав людини в інтересах національної безпеки. Стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що держави можуть відступати від зобов'язань за певних умов, але тільки «в межах суворой необхідності». ЄСПЛ також активно застосовує принцип «*margin of appreciation*», тобто визнає за державами певну свободу у виборі засобів безпеки, але вимагає, щоб ці засоби були чітко визначеними у праві, передбачуваними, підконтрольними суду, пропорційними меті. Таким чином, стандарти ЄСПЛ є не лише орієнтиром для українського законодавця, а й обов'язковим критерієм у процесі гармонізації прав людини та безпеки в умовах сучасних викликів.

У контексті України важливою є практика тлумачення ЄСПЛ у справах, пов'язаних із конфліктом на Донбасі, де держава неодноразово апелювала до загроз національній безпеці. У цьому випадку, як підкреслюють П. Євграфов і В. Тихий, особливо важливо не допустити перетворення безпеки на інструмент політичного свавілля [8].

Конституційний Суд України у своїй практиці неодноразово наголошував, що «будь-яке обмеження прав має бути обґрунтованим, законним, пропорційним і виправданим вимогами демократичного суспільства». У рішенні № 2-рп/2016 Суд підкреслив, що правове обмеження можливе лише за наявності критично необхідної мети, встановленої законом, і в умовах, коли інші засоби неможливі або неефективні. Таким чином, принцип верховенства права виступає критерієм допустимості втручання держави у сферу основоположних прав.

Важливо, що вітчизняне законодавство містить достатньо інструментів, які дозволяють здійснювати регулювання у сфері безпеки без руйнування правових гарантій. Зокрема, Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» визначає чіткі межі й процедури введення обмежень прав, забезпечуючи можливість судового і парламентського контролю. У 2020 році, під час пандемії COVID-19, Закон № 540-IX встановив особливі заходи безпеки, однак у низці випадків правозахисні організації висловлювали сумніви щодо їх пропорційності.

Водночас існує низка викликів, які потребують нормативної та інституційної відповіді. Наприклад, у сфері дії воєнного стану існує ризик надмірної концентрації повноважень виконавчої влади без належних запобіжників з боку парламенту чи суду. Це створює потенційну загрозу розбалансування механізму стримувань і противаг.

Українські науковці, зокрема, наголошують, що розв'язання цієї дилеми можливе через посилення судового конституційного контролю, розвиток правової культури у державних органах і закріплення чіткого стандарту оцінки пропорційності в українському законодавстві [9]. Це відповідає європейським стандартам і дає змогу забезпечити правову визначеність навіть у кризових умовах.

Гармонізація прав людини і національної безпеки має бути не механічним компромісом між абстрактними цінностями, а цілеспрямованою і науково обґрунтованою стратегією конституційної політики. Такий підхід передбачає, що взаємозалежність між свободою та безпекою має бути врегульована не ситуативно, а в межах сталої нормативної рамки, яка одночасно захищає людину і забезпечує спроможність держави протидіяти загрозам. Ця стратегія має втілюватися через декілька ключових складових.

1. Правова передбачуваність. Передбачуваність у праві – це основа принципу верховенства права. Для гармонійного співіснування прав і безпеки важливо, щоб будь-які обмеження або втручання в основоположні свободи особи були: заздалегідь визначені в законі, чітко сформульовані без розмитих повноважень, доступні для розуміння громадянами. Непередбачувані чи надмірно загальні положення про «загрозу національній безпеці» відкривають шлях до правового свавілля та зловживання владою.

2. Демократична легітимність. Будь-які рішення щодо обмеження прав в ім'я безпеки повинні мати не лише юридичне обґрунтування, а й демократичну легітимність. Це означає, що: відповідні закони мають ухвалюватися демократично обраним парламентом; суспільство повинне мати можливість брати участь у публічному обговоренні загроз і заходів реагування; органи безпеки мають діяти в межах прозорого мандату, який регулярно переглядається на предмет доцільності та ефективності.

3. Судовий захист. Наявність ефективних засобів судового оскарження дій органів державної влади – ключова умова забезпечення прав людини навіть в умовах загроз. Конституція України гарантує кожному право на звернення до суду (ст. 55), і ця норма має застосовуватися незалежно від того, чи йдеться про звичайну ситуацію, чи про надзвичайні обставини. Особливої ваги це набуває у справах, коли обмеження свобод (наприклад, пересування, приватності, свободи зібрань) здійснюється під прикриттям безпекових заходів. Судовий контроль виконує функцію фільтрації зловживань.

4. Інституційна відповідальність. Гармонізація прав і безпеки неможлива без інституційної пам'яті й безперервності відповідальності органів публічної влади. Це означає, що зміна політичного курсу не повинна нівелювати зобов'язань держави перед гро-

мадянами. Сталий розвиток правової держави вимагає наявності: послідовної політики у сфері прав людини і безпеки; професійних і підзвітних органів правопорядку; спеціалізованих інститутів контролю (омбудсман, КСУ, Рахункова палата). У цьому напрямі держава має інвестувати у правову освіту, підвищення компетенції держслужбовців, розвиток аналітичного супроводу політики безпеки.

Таким чином, гармонізація прав людини і національної безпеки – це не рівняння із фіксованим розв’язком, а жива система, що потребує гнучких, але чітко окреслених правових рамок. Її реалізація можлива лише тоді, коли правова система діє цілісно, а не фрагментарно, забезпечуючи взаємну підзвітність між державою та громадянином у межах конституційного ладу.

Поняття «права людини» та «національна безпека» історично формувались у різних наукових парадигмах: 1) в контексті правової антропології, філософії права і міжнародного гуманітарного права; 2) в рамках стратегічного аналізу, політології, національної безпекової політики. Наукова інтеграція цих понять є надзвичайно важливою, адже сучасні правові системи повинні функціонувати на перетині індивідуальних прав та колективної безпеки. Це потребує не просто зіставлення, а створення єдиного категоріального поля для комплексного аналізу.

Методологічно така інтеграція має спиратися на міждисциплінарний підхід. Юридична наука вже не може залишатись у межах позитивістського аналізу лише норм і статей – вона потребує залучення філософських, соціологічних, політичних та економічних інструментів. Особливо це стосується ситуацій, в яких безпекові виклики стають гібридними, а обмеження прав – тонкими і складно верифікованими.

Одним із ключових напрямів інтеграції є синтез ціннісного (гуманітарного) і процедурного підходів. Права людини не можуть розглядатися виключно як формальні конструкції – вони втілюють фундаментальну аксіологію демократії. Водночас безпека має процедурну складову: механізми моніторингу, ризик-менеджмент, кризове адміністрування. Наука повинна враховувати, що без процедурної безпеки права стають декларацією, а без правового змісту безпека може перетворитися на репресивний інструмент.

У прикладному полі найбільш перспективними є: правозастосовні моделі оцінки пропорційності, що адаптовані до українського контексту; судова герменевтика, яка враховує міжнародні стандарти у сфері прав людини під час ухвалення рішень у справах, пов'язаних із безпековими загрозами; модель «трансформаційного конституціоналізму», яка передбачає зміну філософії управління від домінування державної сили до правового служіння.

Висновки. Поняття «права людини» та «національна безпека» є не просто фундаментальними юридичними категоріями, а складними міждисциплінарними конструкціями, які мають інтегруватися в єдину правову модель функціонування держави. Їх протиставлення, що побутує у суспільному дискурсі, є хибним і теоретично обмеженим. Навпаки, гармонізація цих понять дозволяє утвердити модель правової держави, в якій безпека не загрожує свободі, а свобода не ставить під сумнів стабільність.

Українське законодавство вже містить базові елементи для поєднання правозахисної парадигми з безпековими функціями держави: Конституція України, нормативні акти з питань надзвичайного стану, а також прецедентна практика Конституційного Суду формують юридичний фундамент для реалізації принципу пропорційності. Водночас проблема залишається в площині методологічної неузгодженості, фрагментарності практики, нестачі судової герменевтики та формалізованого підходу до забезпечення прав.

Права людини та національна безпека повинні розглядатися не як конкуруючі, а як взаємодоповнюючі складові правової політики. Саме такий підхід дозволяє формувати стійку та адаптивну правову систему, що здатна реагувати на зовнішні та внутрішні виклики без шкоди для гідності та свободи особи. Гарантувати сталість конституційного ладу і справжню свободу особистості в умовах сучасних викликів можна лише через науково обґрунтовану, ціннісно вивірену і нормативно закріплену інтеграцію прав людини і національної безпеки.

Перспективи подальших досліджень взаємодії прав людини та національної безпеки полягають у: розробці практичних критеріїв пропорційності при обмеженні прав людини в умовах загроз національній безпеці; вивченні міжнародного досвіду кризового управління правами та їх імплементації в український контекст; моделюванні інституційної взаємодії між органами безпеки та пра-

возахисними інститутами; створенні доктрини публічної політики, заснованої на концепції «правозабезпечувальної безпеки».

1. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с. 2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 року № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> 3. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> 4. Рабінович П. М., М. І. Хавронюк. Цит. праця. С. 4–8. 5. Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. *Ліберальна теорія верховенства права*. Київ Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 385 с. С. 10–11. 6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 року № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> 7. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> 8. Євграфов П., Тихий В. Правотлумачення Європейського суду з прав людини і його значення для національного конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 82–85. 9. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник; 3-є вид. Київ: Алерта; КУЛ, 2011. 524 с.; Євграфов П., Тихий В. Цит. праця. С.83.

References

1. Rabinovych P. M., M. I. Khavroniuk. Prava liudyny i hromadianyna: navch. posib. Kyiv: Atika, 2004. 464 s. 2. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>; Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zabezpechennia dodatkovykh sotsialnykh ta ekonomichnykh harantii u zviazku z poshyrenniem koronavirusnoi khvoroby (COVID-19): Zakon Ukrainy vid 30.03.2020 roku № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>. 3. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 chervnia 2016 roku № 2-rp/2016. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>. 4. Rabinovych P. M., M. I. Khavroniuk. Tsyt. pratsia. S. 4–8. 5. Allan T.R.S. Konstytutsiina spravedlyvist. *Liberalna teoriia verkhovenstva prava*. Kyiv Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 385 s. S. 10–11. 6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zabezpechennia dodatkovykh sotsialnykh ta ekonomichnykh harantii u zviazku z poshyrenniem koronavirusnoi

khvoroby (COVID-19): Zakon Ukrainy vid 30.03.2020 roku № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>. 7. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 chervnia 2016 roku № 2-rp/2016. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>. 8. Yevhrafov P., Tykhyi V. Pravotlumachennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny i yoho znachennia dlia natsionalnoho konstytutsiinoho sudochynstva. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. 2005. № 6. S. 82–85. 9. Skakun O. F. Teoriia prava i derzhavy: pidruchnyk; 3-ye vyd. Kyiv: Alerta; KUL, 2011. 524 s.; Yevhrafov P., Tykhyi V. Tsyt. pratsia. S. 83.

Horai Oleg. The interrelationship between the concepts of “human rights” and “national security”: constitutional and legal substitution

The article defines that the concepts of «human rights» and «national security» are fundamental legal categories that play a crucial role in the modern constitutional order, the formation of state policy, and the international positioning of a country. Their interrelation is not merely a matter of legal technique but reflects a complex balance between the protection of individual liberty and the need to maintain social stability. In the context of constant transformation of security challenges - including full-scale war, hybrid threats, information pressure, and internal political tensions - understanding the interdependence of human rights and national security becomes not only an academic but also a directly practical issue.

It is revealed that the categories of «human rights» and «national security» possess not only normative content but also profound philosophical, legal, and interdisciplinary significance, which requires a more refined categorical analysis. In particular, human rights are not only a system of guaranteed freedoms but also an axiological model that shapes legal consciousness in society. At the same time, national security is not limited to the protection of territorial integrity or political stability, but encompasses a more complex system of state security functions – legal, social, economic, informational, and others. This necessitates a rethinking of the approaches to the coexistence of these categories: are they complementary, or do they conflict? How can the legislator, scholar, and practitioner develop an effective integration of both systems of concepts?

It is found that Ukrainian legal science, despite certain achievements in the fields of human rights and state security, still lacks a systematic approach to analyzing their conceptual interrelationship. Often, studies are focused either exclusively on human rights advocacy discourse or on national security issues, leaving out the need to create a common methodological framework. Such a fragmented vision prevents a full understanding of the complexity and sensitivity of law enforcement decisions in situations where there is a dilemma between state interests and personal freedoms. This problem is especially acute in the activities of special state bodies, such as the Security Service of Ukraine

and the National Guard of Ukraine, where precise regulation of powers is required in a manner that does not violate fundamental rights.

The study shows that for law enforcement practice in the 21st century, it is not enough to possess clear definitions of the terms «human rights» and «national security» – the key is to understand their mutual interdependence, potential for conflict, and methods of harmonization within a single state policy. Such harmonization requires the state to act flexibly but within the law, maintaining legitimacy and public trust. Therefore, a well-grounded theoretical and methodological analysis of these concepts is not only a task of legal theory but also an important condition for the modernization of Ukrainian security legislation, the strengthening of guarantees for human rights under threat, and the formation of a legal culture within public authorities.

Key words: human rights, national security, legal science, legal category, state formation, European integration of Ukraine, European standards, balance of interests, security policy.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 12.01.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.01.2026 р.

Дата публікації: 03.03.2026 р.